

Høgskulen på Vestlandet

Bacheloroppgave, vitenskapsteori og forskningsmetode

GUPEL412

Predefinert informasjon

Startdato:	02-10-2019 09:00	Termin:	2019 HØST
Sluttdato:	11-10-2019 14:00	Vurderingsform:	Norsk 6-trinns skala (A-F)
Eksamensform:	Individuell bacheloroppgave		
SIS-kode:	203 GUPEL412 1 BAC 2019 HØST		
Intern sensor:	Tone Aarre		

Deltaker

Kandidatnr.: 211

Informasjon fra deltaker

Egenerklæring *: Ja

Jeg bekrefter at jeg har Ja
registrert oppgavetittelen
på norsk og engelsk i
StudentWeb og vet at
denne vil stå på
vitnemålet mitt *:

Jeg godkjenner avtalen om publisering av bacheloroppgaven min *

Ja

Er bacheloroppgaven skrevet som del av et større forskningsprosjekt ved HVL? *

Nei

Er bacheloroppgaven skrevet ved bedrift/virksomhet i næringsliv eller offentlig sektor? *

Nei

Høgskulen
på Vestlandet

BACHELOROPPGAVE

Demokrati og medborgerskap i Overordnet del

Democracy and democratic citizenship i the national curriculum

Kandidatnummer: 211

Antall ord: 8273

GUPEL412 Bacheloroppgave, vitenskapsteori og forskningsmetode
Høgskulen på Vestlandet, Bergen/Fordypning i samfunnsfag
Levert 11.10.2019

Abstract

This bachelorproject examines the understanding of democracy, democratic citizenship and strategies for democratic learning in school. I have concentrated my research on how we should understand and interpret the democracy term the way it is presented in the curriculum. I have broken this main question into three smaller and more tangible questions. How should we interpret the democracy term, does it concentrate on the representative democracy, the democracy understood as active democratic participation or should we understand the democracy as a set of common values? The second question surrounds the term democratic citizenship. What kind of democratic citizen do we want to educate? Here we can talk about a thick democratic citizenship or a thin democratic citizenship. The third question I have researched in this project contains which strategies one should choose for the democracy education. Should we teach students about the democracy? Should we teach the students in a way that turns them into democratic citizens who actively participates in our society? Or should we teach democracy through different kinds of democratic processes and activities?

I have used text analyses as my research method. I tried to figure out which ideas and understandings that lay the foundation for the writing of the curriculum, and in this way gain a better understanding for what and how we should teach students in subject democracy.

As a result of this work I have learned that the curriculum not necessarily is clear in its views about democracy and democratic citizenship. Although I have not found a clear answer, I would still like to point that three things are clear from the curriculum. These points are present throughout the curriculum.

A roomier community

The curriculum tries to expand what we call our common identity. This is a response to a more multicultural society and therefore also a more multicultural school. To ensure that all members of society can find a place in this common identity, the identity expands.

A thick democratic citizenship

Throughout the curriculum it is clear that a thick definition of democratic citizenship is the ideal. The school preaches values, and not just knowledge. Individual rights and the individual's duties towards the society are equally important. The curriculum also makes a point to ensure that students are thought to become democratic citizens who participates and contributes to society.

Education for and through democracy

I have researched different strategies for democracy teaching and learning. This curriculum priorities education for and through democracy. Students are supposed to become citizens who will contribute and develop the democracy. A big part of this education I suppose to happen through participation in democratic activities.

This curriculum gives much responsibility to the teachers. It is the teacher's responsibility to ensure a nuanced and engaging democratic education.

Innholdsfortegnelse

Abstract	1
1: Innledning	4
<i>Problemstilling</i>	5
<i>Oppgavens innhold og struktur</i>	5
2: Teoretisk rammeverk	6
<i>Demokrati</i>	6
Kommunitarisme	7
Liberalisme	8
Fire fortolkningsdimensjoner for demokratiet	8
<i>Medborgerskap</i>	9
<i>Opplæringsstrategier for demokratiopplæringen</i>	10
Læring om demokratiet	10
Læring for demokratiet	10
Læring gjennom demokratiet	10
3: Forskningsstrategi	11
<i>Datamateriale</i>	11
<i>Ideanalyse</i>	12
<i>Idealtyper</i>	13
Idealtyper: Hvilken fortolkning av demokratibegrepet ligger til grunn i den overordnede del av læreplanen?	13
Idealtyper: Medborgerrollen	15
Idealtyper: Opplæringsstrategi	16
4: Resultater og diskusjon	17
<i>Fire fortolkningsdimensjoner for demokratiet</i>	17
Demokratiet som felles verdigrunnlag	17
Demokratiet som aktiv deltakelse	18
Demokratiet som statsform med folkestyre og demokratiet som rettigheter og rettstat	19
<i>Demokratisk medborgerskap</i>	19
En tykk medborgerrolle	19
<i>Opplæringsstrategier</i>	20
Opplæring om demokratiet	20
Opplæring for demokratisk dannelse	21
Opplæring gjennom aktiv demokratisk deltakelse	21
5: Avslutning	23
<i>Oppsummering</i>	23
<i>Konklusjon</i>	23
Et utvidet «vi»	23
Tykt medborgerskap	24
Opplæring for og gjennom demokratisk deltakelse	24

Litteraturliste 25

1: Innledning

Det kreves mer av dagens opplyste samfunnsborgere enn før. Vi har tilgang på vanvittige mengder med informasjon, gjennom utallige tv-kanaler, nettaviser og sosiale medier. Alle som har internett kan dele sine meninger med offentligheten og man kan potensielt nå så utrolig mange mennesker med sitt budskap. Folk som tidligere satt alene i kjelleren treffer nå likesinnede fra hele verden på internett. Partier og politikere langt ute på høyresiden vinner frem flere steder i verden, samtidig som kampen for ulike minoriteters rettigheter trappes opp. Media viser en polarisert verden med konflikter mellom menn og kvinner, svarte og hvite, kristne, muslimer og jøder. Vi deler personlig informasjon med store selskaper uten å vite hva de gjør og kan gjøre med denne informasjonen. Samtidig står vi ovenfor globale utfordringer som klimaproblemet, fattigdom, krig og sult.

Man sier ofte at det er ungdommen som skal løse morgendagens utfordringer, og morgendagens utfordringer fremstår større enn noensinne. Dersom vi forventer at de unge skal løse morgendagens utfordringer må vi sørge for at de er godt nok utrustet til å takle disse utfordringene. De må kunne sortere og finne fram til fakta og sannhet i enorme mengder med informasjon. De må vite hvilke kilder de kan stole på. De må kunne løse konflikter og motsetninger gjennom dialog og diplomati. De må forholde seg til mennesker med andre verdensoppfatninger. De må tåle å stå i fellesskap hvor man er dypt uenig. Det er her demokratiopplæringen kommer inn i bildet, for den skal inneholde alt dette.

I 2020 skal en ny læreplan svare på det man mener er nåtidens og fremtidens behov. Denne læreplanen skal sørge for at vi utdanner og danner elever som har de kunnskaper, ferdigheter og holdninger som skal til for å løse morgendagens utfordringer. Det jeg lurer på er om denne læreplanen er klar nok i sine formuleringer. Er det en klar retning eller forståelse i læreplanen? Hva skal prioriteres? Hvordan skal demokratibegrepet defineres og tolkes? Hvilke medborgere er det vi skal utdanne? Og hvordan skal man utdanne elever til det fremtidige demokratiet?

Skolen skal fremme demokratiet, men hvilket demokrati skal den fremme?

Problemstilling

Problemstillingen som denne oppgaven har som mål å svare på er; *Hvordan skal man forstå demokratibegrepet slik det er brukt i den overordnede delen av læreplanen?* Dette er en problemstilling, som på samme måte som demokratibegrepet, kan forstås på flere måter. Jeg har derfor delt problemstillingen inn i tre delspørsmål som omhandler demokratibegrepet, demokratisk medborgerskap og opplæringsstrategi for demokratiopplæringen; *Hvilken fortolkning av demokratibegrepet ligger til grunn i Den overordnede del av læreplanen? Hvordan skal medborgerrollen forstås? Hvilken opplæringsstrategi legges det opp til for demokratiopplæringen?*

Oppgavens innhold og struktur

I denne oppgaven har jeg forsøkt å besvare spørsmålet; *Hvordan skal man forstå demokratibegrepet slik det er brukt i den overordnede delen av læreplanen?* Jeg har delt problemstillingen inn i tre delspørsmål; *Hvilken fortolkning av demokratibegrepet ligger til grunn i den overordnede del av læreplanen? Hvordan skal medborgerrollen forstås? Hvilken opplæringsstrategi legges det opp til for demokratiopplæringen?* Jeg har forsøkt å besvare disse spørsmålene ved hjelp av tekstanalyse med vekt på hvilke ideer som ligger bak formuleringene i læreplanen. Jeg har valgt å dele oppgaven inn i fem deler. I del en har jeg gjort rede for målet for oppgaven, dens relevans og hvorfor jeg har valgt dette temaet. I del to har jeg gått gjennom det teoretiske rammeverket som jeg anser som relevant for besvarelsen av problemstillingen. I del tre har jeg gjort rede for metodevalg og analyseverktøy. I del fire har jeg vist frem og diskutert funnene jeg har gjort i sammenheng med de analyseverktøyene jeg har brukt. I del fem har jeg presentert det jeg mener er hovedpoengene i min oppgave og noen betraktninger jeg har gjort meg i arbeidet med denne oppgaven.

2: Teoretisk rammeverk

Demokrati

Demokrati er et begrep som de fleste av oss kjenner og som vi ofte hører om og ofte bruker. Det er et bredt begrep og kan defineres på svært mange ulike måter. Dersom vi ser på begrepet etymologisk ser vi at ordet *demokrati* stammer fra de greske ordene *demos* og *kratos*. *Demos* kan oversettes til *folk* og *kratos* til *styre*. Direkte oversatt betyr dermed demokrati *folkestyre* (Stray, 2011, s. 22). Hvem som er folket og hvordan styret organiseres vil være det som kan forstås på ulike måter.

Man kan definere demokrati som et «styre av, ved og for folket» (Koritzinsky, 2014, s. 107), et «styre der de som berøres av en beslutning har avgjørende innflytelse over beslutningenes innhold» (Koritzinsky, 2014, s. 107), et «styre der flertallet bestemmer» (Koritzinsky, 2014, s. 107), eller et «styre der folket i valg bestemmer de politiske hovedtrekkene og hvem som skal representere dem i beslutningsorganene» (Koritzinsky, 2014, s. 107). Dette er fire ulike måter å definere demokratiet på som innehar de vesentlige delene ved demokratiet, et folkestyre, men på fire ulike måter. Koritzinsky som presenterer disse fire måtene å definere demokratiet på, vektlegger også at man ikke må definere demokratibegrepet på en slik måte at viktige nyanser ved demokratiet faller bort (Koritzinsky, 2014, s. 107).

Hvordan man definerer demokrati vil være avhengig av historiske, sosiale, kulturelle, politiske og ideologiske forhold. De ulike definisjonene eller tolkningene av begrepet kan stå i konflikt med hverandre. Demokrati tolkes på ulike måter i ulike land og politikere styrer etter ulike forståelser av begrepet. USA, Norge og Russland vil alle hevde at de er demokratiske land, men de er helt klart demokratiet på ulike måter. Et lands tolkning av demokratibegrepet vil påvirke hvordan landet styres, hvilke rettigheter borgerne har, og i hvor stor grad det er forventet at borgerne deltar. Man kan derfor snakke om demokrati i større eller mindre grad, eller ulike former for demokrati.

I sin bok *Skolen i demokratiet, demokratiet i skolen*, mener Solhaug og Børhaug at demokrati kan defineres som det å dele makt og innflytelse på selve beslutningene (Solhaug & Børhaug, 2012, s. 29). Dette betyr at man i et demokrati deler på makten og mulighetene til å påvirke de beslutninger som tas. Solhaug og Børhaug mener også at demokratibegrepet kan brukes om ulike former for fellesskap som forutsetter en demokratisk praksis (Solhaug & Børhaug, 2012, s. 29). Et slikt fellesskap kan for eksempel være skolen. Et lands forståelse av demokratibegrepet kommer til syne i ulike institusjoner, og skolen er en av disse. Skolen har også et klart mandat om å fremme demokratiet, og vår forståelse av demokratibegrepet vil komme frem i undervisningen i skolen (Opplæringslova, 1998, § 1-1).

Demokratibegrepet og vår tolkning av dette er stadig i forandring. Ulike forståelser har historiske røtter og man kan dele de ulike synene på demokratiet inn etter disse. Det finnes også mange andre måter å kategorisere ulike måter å definere demokratiet på. I denne oppgaven gjør jeg rede for to ulike måter å skille mellom ulike forståelser for demokratibegrepet. Jeg gjør rede for disse, da de er relevante for hvordan jeg har valgt å svare på problemstillingen. Kommunitarisme og liberalisme har jeg brukt for å diskutere medborgerskapsbegrepet, mens fire fortolkningsdimensjoner for demokratiet har jeg brukt for å se på selve demokratibegrepet i læreplanen. Jeg vil komme nærmere inn på dette senere i oppgaven.

Kommunitarisme

Kommunitarisme er ikke en enkeltstående tolkning av demokratibegrepet, men mer enn samling av tilnærminger til hvordan et demokratisk samfunn kan styres og organiseres (Stray, 2011, s. 29). Idealet for denne tilnærmingen er det direkte demokratiet. Et direkte demokrati er et folkestyre der alle beslutninger tas av folket. Det som er felles for disse tilnærmingene er at de mener at i et demokratisk samfunn må fellesskap og solidaritet være like viktige som rettferdighet og likhet. Fellesskapet i samfunnet må bygge på felles verdier og disse må hele tiden justeres etter hvilke oppfatninger og verdier som de ulike medlemmene i fellesskapet har. Kommunitarismen bygger også på at man har felles referanserammer og en kollektiv forståelse av verden. Fellesskapet og den tradisjonelle kulturen skal være grunnlaget for disse referanserammene (Stray, 2011, s. 29 – 32; Solhaug & Børhaug, 2012, s. 37 – 40). Det som skiller kommunitaristene fra hverandre er, «spørsmålet om hvordan rettferdighet og likhet skal modereres og fortolkes for å styrke fellesskapsfokuset» (Stray, 2011, s. 29).

Liberalisme

I liberalismen, som i kommunitarismen, er det ikke snakk om en enkeltstående tolkning, men heller en felles forståelse, hvor individets rettigheter og frihet står i sentrum. «En liberal forståelse av samfunnet springer ut fra ideen om individet som det primære sosiale og politiske subjekt» (Stray, 2011, s. 32). Dette betyr at liberalismen først og fremst handler om rettigheter, og det politiske idealet vil sikre individets frihet og rettigheter. Staten skal sørge for at alle borgere har rettigheter og frihet, men den skal ikke blande seg inn i folks private liv. Enkeltindividets suverenitet skal vernes gjennom lovverk og håndhevingen av dette lovverket. I følge liberale teoretikere er man sin egen lykkes smed, altså at så lenge folk har frihet til å handle og mene som de vil, vil de kunne oppnå lykke. Jo hardere man arbeider, jo bedre får man det (Stray, 2011, s. 32 – 42; Solhaug & Børhaug, 2012, s. 32 – 34).

Fire fortolkningsdimensjoner for demokratiet

Man kan forstå demokratibegrepet på flere måter, og man kan dele det inn i fire fortolkningsdimensjoner. Disse fire skiller seg fra hverandre ut fra hva man vektlegger ved demokratibegrepet. Disse fire er; *Demokrati som statsform med folkestyre*, *Demokratiet som rettigheter og rettsstat*, *Demokratiet som aktiv deltakelse* og *Demokratiet som felles verdigrunnlag* (Stray, 2011, s. 26; Breivega & Rangsnes, 2019, Kap. 1.1). Hva disse fortolkningene av demokratiet vil betyr for elevene i skolen kommer jeg tilbake til.

Demokrati som styreform

Demokrati som styreform og demokrati som rettsstat og rettigheter er de to klassiske fortolkningsdimensjonene, og omtales gjerne som det representative demokratiet. Det representative demokratiet fungerer på den måten at hver enkelt borger bruker stemmeretten sin ved politiske valg for å stemme på de politikerne eller partiene som de mener representerer deres interesser. Denne styreformen er avhengig av oppslutning gjennom valgdeltakelse (Stray, 2011, s. 26).

Demokrati som rettsstat og rettigheter

Demokratiet som rettsstat og rettigheter forutsetter at man har formulert lover som ivaretar borgernes rettigheter. Disse rettighetene er bygget på menneskerettighetene, og det handler blant annet om ytringsfrihet og likhet for loven (Stray, 2011, s. 26 – 27).

Demokrati som aktiv deltakelse

Demokrati som aktiv deltakelse er en av de to nyere dimensjonene ved demokratiet som har fått økt oppmerksomhet de siste årene (Stray, 2011, s. 26). Denne fortolkningen av demokratiet krever mer av borgerne enn det representative demokratiet. Dette fordi denne formen for demokrati er avhengig av borgere som aktivt deltar i de demokratiske prosessene (Stray, 2011, s. 27).

Demokrati som felles verdigrunnlag

Demokratiet som felles verdigrunnlag handler om å skape en felles demokratisk identitet. «Hvis en felles demokratisk identitet utvikles, vil konflikter, utfordringer og motsetningsforhold muligens kunne løses innenfor en demokratisk ramme» (Stray, 2011, s. 27). Dette vil være viktig i en flerkulturell skole og et flerkulturelt land. Dersom demokratiske verdier kan samle mennesker, vil man lettere kunne løse konflikter og motsetninger. Derfor er dette også en prioritering for flernasjonale institusjoner som EU og FN (Stray, 2011, s. 27). En slik forståelse gjør at man kan samles om demokratiske verdier, selv på tross av nasjonalitet, religion eller andre motsetninger.

Medborgerskap

«Medborgerskapet og medborgeren er sentrale begreper i norsk demokrati- og utdanningsforskning» (Breivega & Rangnes, 2019, Kap. 1.2.1). Vi kan skille mellom begrepene medborgerskap og demokratisk medborgerskap. Disse begrepene stammer fra de engelske ordene «citizenship» og «citizen». «Citizenship» kan oversettes til medborger eller statsborger. Statsborger, som vi vanligvis bruker i Norge, er en juridisk status som forteller hvilken nasjonal eller regional tilhørighet man har. Denne juridiske statusen innebærer rettigheter og plikter. Rettigheter som for eksempel stemmerett, rett på helsevern eller skolegang, eller plikter som det å betale skatt eller jurytjeneste.

Medborger, medborgerskap eller demokratisk medborgerskap handler mer om rollen og har en handlingsdimensjon (Stray, 2011, s. 45 – 49; Breivega & Rangnes, 2019, Kap. 1.2.1; Solhaug & Børhaug, 2012, s. 30 – 31). «Demokratisk medborgerskap handler om *fullverdig deltakelse*, om å bli inkludert og om å være i stand til å bidra og påvirke» (Breivega & Rangnes, 2019, Kap. 1.2.1). Å være en medborger krever mer enn å bare være statsborger. Medborgeren er aktiv, mens statsborgeren er passiv. Medborgeren forventes å ha ferdigheter som gjør hen i stand til å delta aktivt i demokratiet og demokratiske prosesser. Man skal som medborger bidra til og påvirke fellesskapet.

Opplæringsstrategier for demokratiopplæringen

Vi kan skille mellom tre ulike strategier eller nivåer for demokratiopplæringen. For hvordan skal egentlig elever lære å bli demokratiske medborgere? Her kan vi skille mellom tre ulike strategier eller nivåer for demokratiopplæringen. Læring om demokratiet, læring for demokratiet eller læring gjennom demokratiet.

Læring om demokratiet

Læring om demokratiet handler om kunnskaper om demokratiet. Hvordan politiske prosesser foregår, hvilke viktige institusjoner vi har, hvilke ulike politiske partier som finnes, hvordan de internasjonale forholdene er, hvilke interessegrupper som kan påvirke beslutninger, og hvilke rettigheter og plikter man har i et demokratisk samfunn. Man kan si at dette er den laveste formen for demokratiopplæring. Man kan også si at i dette nivået vil man ikke forsøke å lære elever verdier, men kun gi dem kunnskaper om demokratiet og de demokratiske prosessene og institusjonene. Dette handler om statusen medborger, og mindre om rollebegrepet (Stray, 2011, s. 107).

Læring for demokratiet

Opplæring for demokratiet handler om å gjøre elevene til engasjerte og aktive deltakere i demokratiet. De skal bli samfunnsborgere som gjør sin plikt og deltar aktivt i det demokratiske samfunnet. Her skal «elevene få ferdigheter og verdier som aktiverer deres demokratiske beredskap» (Stray, 2011, s. 107). De skal utvikle kritisk tenkning, de skal kunne ha kompetanse til å undersøke saker og temaer, slik at de kan se dem fra flere sider. De skal kunne samtale og diskutere. De skal lære verdier. Dette perspektivet handler også om nytteverdien for samfunnet. Vi skal i skolen utdanne fremtidige medborgere som er villig og i stand til å delta i det demokratiske samfunnet. Denne strategien tar med rolledimensjonen i medborgerskapsbegrepet (Stray, 2011, s. 107).

Læring gjennom demokratiet

Det tredje nivået eller den tredje strategien er læring gjennom demokratisk deltakelse. Her skal elevene lære gjennom å delta i demokratiske aktiviteter eller prosesser på og utenfor skolen. Her skal elevene «utvikle ferdigheter som gjør at elevene kan delta i demokratiske prosesser og handle ansvarlig» (Stray, 2011, s. 107). Dette kan være klassesamtaler eller debatter, deltakelse i elevråd, hvorvidt skolen gir elevene mulighet til medvirkning i egen hverdag, eller hvorvidt læreren er demokratisk i sin lærergjerning. I boken *Demokratisk danning i skolen* kategoriserer forfatterne læring for og gjennom demokratiet for *levd demokrati* (Breivega & Rangnes, 2019, Kap. 1.1). Elevene er demokratiske medborgere og skal utvikle disse evnene ved å oppleve, erfare og «leve» demokratiske prosesser.

3: Forskningsstrategi

For å kunne besvare problemstillingen; *Hvordan skal man forstå demokratibegrepet slik det er brukt i den overordnede delen av læreplanen?* Har jeg, som skrevet, delt denne problemstillingen inn i tre delspørsmål; *Hvilken fortolkning av demokratibegrepet ligger til grunn i den overordnede del av læreplanen? Hvordan skal medborgerrollen forstås? Hvilken opplæringsstrategi legges det opp til for demokratiopplæringen?* Jeg har tatt utgangspunkt i den overordnede delen av læreplanen, jeg er ute etter hva den kan fortelle, det er derfor mest naturlig og hensiktsmessig å studere denne for å finne svar. Jeg tar derfor i bruk en kvalitativ metode, tekstanalysen.

I en tekstanalyse vil tekstene man analyserer og teori på feltet bli brukt for å skape et analyseverktøy og rammer for analysearbeidet (Christoffersen & Johanessen, 2012, s. 88). Jeg vil først gå gjennom datamaterialet jeg har brukt, for så gå nærmere inn på metoden og analyseverktøyene.

Datamateriale

Overordnet del er en del av det nasjonale læreplanverket. Den har hjemmel i opplæringsloven § 1-5, og er fastsatt ved kongelig resolusjon 1. september 2017. Overordnet del av læreplanen skal erstatte den nå gjeldende Generell del. Det nye læreplanverket er under arbeid og det er planlagt at det skal gjelde fra skoleåret 2020/2021. I juni 2013 oppnevnte regjeringen ved kongelig resolusjon et utvalg, det såkalte Ludvigsen-utvalget, som skulle vurdere skolens og fagenes innhold opp mot hvilken kompetanse fremtiden vil kreve av elevene. Deres hovedutredning, «Fremtidens skole». Etter denne utredningen ble levert til kunnskapsdepartementet i 2015, skrev og leverte kunnskapsdepartementet en melding til Stortinget. I meldingen foreslås det å fornye grunnskolenes faglige innhold innenfor rammene av kunnskapsløftet. Som bakgrunn legger de til grunn kunnskap om samfunnsutviklingen, skolens rolle i samfunnet, vitenskapsfag og utviklingen innenfor disse samt kunnskap om elevenes læring. De la også til grunn NOU 2014: 7 og NOU 2015: 8, og de anbefalingene som kom i disse.

Overordnet del av læreplanen tar for seg de overordnede prinsippene for grunnopplæringen og utdyper verdigrunnlaget i opplæringslovens formålsparagraf (Kunnskapsdepartementet, 2018). Den består av innledning, formålsparagrafen og tre kapitler; Opplærings verdigrunnlag, Prinsipper for læring, Utvikling og danning, og Prinsipper for skolens praksis. Den overordnede delen skal gi retning for opplæringen i alle fag, og den skal være styrende for å realisere opplæringsens formål (Kunnskapsdepartementet, 2018).

Jeg har gjort noen valg og avgrensninger i tekstmaterialet jeg har analysert. Man kunne nok ha valgt å analysere hele den overordnede delen av læreplanen, men på grunn av denne oppgavens omfang valgte jeg ut tre deler av læreplanen; Formålsparagrafen, Opplæringsens verdigrunnlag kapittel 1.6 *Demokrati og medvirkning*, og det tverrfaglige temaet *Demokrati og medborgerskap*. Disse delene har jeg valgt ut, først og fremst fordi de nærmest skriker demokrati og medborgerskap, men også fordi jeg ser for meg at det er her lærere vil lete for å kunne planlegge sin demokratiundervisning. Det er andre deler av læreplanen som også kunne vært interessante, som blant annet de delene som omhandler etisk bevissthet og kritisk tenkning, da dette er kunnskaper og ferdigheter som er relevante for demokratiopplæringen.

Formålsparagrafen er hjemlet i loven og skal vise opplæringsens brede formål (Opplæringslova, 1998, § 1-1). Formålsparagrafen skal uttrykke verdier som «samler Norge som samfunn» (Kunnskapsdepartementet, 2018, s. 4 – 5). Oveordnet del utdyper formålsparagrafen gjennom *Skolens verdigrunnlag*. Et av kapitlene her er *Demokrati og medvirkning*. Her utdypes dette temaet. Hva som er demokratiske verdier, og hvordan og hvorfor demokrati og medvirkning er en viktig del av opplæringen i skolen (Kunnskapsdepartementet, 2018, s. 9). Noe av det som er nytt i overordnet del sammenlignet med generell del, er tverrfaglige temaer. «De tverrfaglige temaene i læreplanverket tar utgangspunkt i aktuelle samfunnsutfordringer som krever engasjement og innsats fra enkeltmennesker og fellesskapet» (Kunnskapsdepartementet, 2018, s. 13). Elevene skal arbeide med disse temaene på tvers av fag. Et av disse temaene er *Demokrati og medborgerskap*. Her legges det opp til at elevene på tvers av fag skal arbeide med emner og problemstillinger knyttet til temaet *Demokrati og medborgerskap*.

Ideanalyse

«Ideanalyse dreier seg bredt definert om det systematiske studiet av politiske budskap» (Brattberg, 2014, s. 57). Læreplanen er et politisk budskap, da skolen er et av de stedene der politikken griper inn i det private. Læreplanen er hjemlet i loven og er et resultat av både pedagogisk, didaktisk, og ikke minst politisk arbeid. Hva elevene lærer på skolen og hvilke fremtidige borgere vi vil få, er helt klart et politisk anliggende. Ideanalysen handler om å finne frem til hvilke ideer som ligger «bak» det som står skrevet. Hva mener man egentlig med det man har skrevet? «Hensiktene med ideanalyse kan være mange. I noen tilfeller vil målet rett og slett være å kartlegge hvilke ideer som er fremtredende i bestemte tekster.» (Brattberg, 2014, s. 60). Det er dette jeg vil gjøre med min analyse. Hvilke ideer om demokrati og medborgerskap finner man i læreplanen?

Ideanalyse spesielt og tekstanalyse generelt er en kvalitativ analyse hvor fortolkning er en stor del av arbeidet (Brattberg, 2014, s. 60). Ettersom tolkning er en stor del av analysearbeidet har jeg forsøkt å strukturere mitt analysearbeid på en måte som gjør det mulig for leseren å forstå hvordan jeg har kommet til de aktuelle slutningene og konklusjonene. «Gjennomføringen av analysen både kan og bør følge klare metodiske retningslinjer slik at slutningene kan etterprøves av leseren. Forutsetningene er at forskeren definerer så klart som råd er både hva som er datamateriale og hvordan materialet analyseres; at analysen stiller seg åpent til skue for leseren» (Brattberg, 2014, s. 12). For å stille analysen «åpent til skue for leseren» har jeg satt opp et rammeverk som jeg har brukt som analyseverktøy. Selv om jeg har forsøkt å gjøre mine metoder tydelige vil denne typen analyse hvile på mine subjektive tolkninger og min forståelse av det som er blitt skrevet. Dette vil gjøre min analyse mer eller mindre god.

Idealtyper

Det er flere måter å gjennomføre en ideanalyse, jeg har valgt idealtyper. Idealtyper er et analytisk begrep. «Hensikten med idealtyper er å definere et sett sentrale egenskaper som er artsspesifikke for en klasse eller en kategori. Idealtyper er ikke et forsøk på å avbilde virkeligheten med alt sitt mangfold. I stedet er poenget å etablere et ideal i sin rene form som fenomener i den komplekse og mangetydige verden kan måles opp mot» (Brattberg, 2014, s. 67). Dette betyr at idealtypene kan gi en forståelse for hvordan læreplanen kan tolkes, men det betyr også at nyanser vil kunne forsvinne. Man vil også kunne være uenig i hvordan jeg vektet de ulike delene av Overordnet del og hvordan jeg plasserer disse, men ettersom jeg forsøker å finne klarhet i læreplanen har jeg valgt denne metoden. Jeg har valgt tre ulike sett med idealtyper for å belyse de tre delspørsmålene; *Hvilken fortolkning av demokratibegrepet ligger til grunn i den overordnede del av læreplanen? Hvordan skal medborgerrollen forstås? Hvilken opplæringsstrategi legges det opp til for demokratiopplæringen?*

Idealtyper: Hvilken fortolkning av demokratibegrepet ligger til grunn i den overordnede del av læreplanen?

Her har jeg basert idealtypene på de fire fortolkningsdimensjonene for demokratiet som Stray skriver om i sin bok *Demokrati på timeplanen* (Stray, 2011). Demokratiet som statsform med folkestyre, Demokratiet som rettigheter og rettsstat, Demokratiet som aktiv deltagelse, og Demokratiet som et felles verdigrunnlag (Stray, 2011, s. 26). Jeg har satt opp dette skjematisk (se tabell 1) med hva som kjennetegner de ulike fortolkningene, og forsøkt å plassere delene av læreplanen inn i dette. Demokratiet som statsform med folkestyre vil for elevene handle om å tilegne seg kunnskap om ulike former for demokrati, politiske prosesser og institusjoner, hvilke partier vi har i Norge, lokalpolitikk, nasjonal politikk og om internasjonale forhold.

Demokratiet som rettigheter og rettsstat vil omhandle kunnskap om hvilke rettigheter de har og hvordan disse er blitt formalisert og innlemmet i lovverket, kunnskap om menneskerettighetene og om maktfordelingsprinsippet. Demokratiet som aktiv deltakelse vil handle om hvilke ferdigheter elevene trenger for å kunne bli aktive deltakere i demokratiet. De må kunne kommunisere, tenke kritisk, diskutere, stå i ulike meningsfellesskap og ha respekt for andres meninger. De må også ha kunnskap om hvordan de kan delta, for eksempel gjennom politiske parti, interesseorganisasjoner eller demonstrasjoner. Demokratiet som aktiv deltakelse vil også innebefatte skolens evne til å gjøre elevene engasjerte, slik at de vil delta. Demokratiet som felles verdigrunnlag handler om å skape en felles demokratisk identitet. Denne kategorien vil handle om å fremme demokratiske verdier. Dette er et forsøk på å skape større rom i det vi definerer som «vi». Et flerkulturelt og mangfoldig samfunn lar seg ikke definere så lett, men dersom identiteten blir en demokratisk identitet vil det være plass til flere.

Demokratiet som statsform med folkestyre.	Demokratiet som rettigheter og rettsstat.	Demokratiet som aktiv deltakelse.	Demokratiet som felles verdigrunnlag.
Kunnskap om demokratiet, politiske prosesser og institusjoner.	Kunnskap om rettigheter og lover.	Hvordan delta. Ferdigheter og kunnskap man trenger for å delta. Gjøre elevene engasjerte.	En demokratisk identitet. Lage vi-et større. En mer flerkulturell og mangfoldig identitet. Menneskerettighetene.

Tabell 1: Fire fortolkningsdimensjoner for demokrati

Idealtyper: Medborgerrollen

Synet på medborgerrollen og synet på demokratiet henger tett sammen. Hva som forventes av medborgeren vil avhenge av kulturelle, sosiale og politiske forhold. I skolen skal man utdanne fremtidige medborgere og vi bør da ha et klart bilde av hvilken type medborger vi skal utdanne. Stray skriver om tykt og tynt medborgerskap, og jeg har basert idealtypene på hennes beskrivelser av disse. Disse stammer fra de historiske tilnærmingene til demokrati, kommunitarisme og liberalisme. Et tynt medborgerskap er et klassisk liberalistisk syn, mens et tykt medborgerskap er et klassisk kommunitært syn (Stray, 2011, s. 54 – 57). Jeg har satt opp idealtypene skjematisk, se tabell 2.

Jeg har gjort noen endringer i forhold til hvordan Stray skisserer tykt og tynt medborgerskap. Minimale rettigheter versus maksimale rettigheter handler om hvilke rettigheter som er institusjonaliserte, for eksempel retten til gratis skolegang. Hvorvidt rettigheter er overordnet eller om rettigheter og forpliktelser er sidestilt kan eksemplifiseres ved at man i Norge har et sikkerhetsnett hvis man blir syk eller skadet. Velferdsstaten hjelper deg, men det betyr også at man har forpliktelser i form av høyere skatter (Stray, 2011, s. 56). Dette betyr også at det er en gjensidig avhengighet mellom stat og borger. Et tykt medborgerskap forfekter at individet er aktivt og deltar. Man engasjerer seg i den offentlige samtalen og stemmer ved valg. Skolens rolle skiller seg markant fra hverandre ved tykt og tynt medborgerskap. Skal skolen bare overføre kunnskap eller skal den fremme et gitt sett med verdier? Heterogenitet og homogenitet i befolkningen har vært vanskelig å plassere. Historisk ser man for seg at liberalister som har individet i sentrum forfekter en heterogen befolkning, mens kommunitaristene som har fellesskapet i sentrum er avhengig av en homogen befolkning for å kunne samles rundt felles referanserammer (Stray, 2011, s. 29 – 42; Solhaug & Børhaug, 2012, s. 32 – 40). Jeg har valgt å la homogenitet stå under tykt medborgerskap og heterogenitet under tynt medborgerskap. Dette har jeg gjort fordi så lenge man utvider den nasjonale identiteten slik at mangfoldet får plass og hvis man samles rundt et sett med verdier, vil man fortsatt kunne si at befolkningen er homogen. Jeg kommer nærmere inn på dette i diskusjonsdelen av oppgaven.

Tynt medborgerskap	Tykt medborgerskap
Minimale rettigheter	Maksimale rettigheter
Rettigheter overordnet	Rettigheter og forpliktelser sidestilt
Individet passivt	Individet aktivt
Individuell uavhengighet	Gjensidig avhengighet
Heterogenitet	Homogenitet
Skolens rolle er å overføre kunnskap	Skolen skal overføre kunnskap og moral/verdier

Tabell 2: Tynn og tykk medborgerrolle

Idealtyper: Opplæringsstrategi

De tre strategiene for demokratiopplæring handler både om hvorfor og hvordan man utdanner elevene. Hvilken strategi man velger kommer an på hva man ønsker å oppnå. Vil vi utdanne fremtidige voksne som har gode kunnskaper om demokratiet, men som kanskje ikke vet hvordan de skal delta, eller som ikke har motivasjon til å delta? Vil vi utdanne elever til ferdige medborgere som er klare til å delta og bidra til fellesskapet, men hvilken mal følger vi for medborgeren, er vi nyanserte nok i undervisningen vår? Eller skal vi la elevene lære gjennom å få praktisere og erfare demokratiske prosesser?

Opplæring OM demokratiet	Opplæring FOR demokratisk dannelse	Opplæring GJENNOM aktiv demokratisk deltakelse
Kunnskap om politiske prosesser, institusjoner. Kunnskap om internasjonale forhold. Kunnskap om plikter og rettigheter.	Ferdigheter. Kommunikasjon, kritisk tenkning, majoritets- og minoritetsperspektiv, argumentasjon.	Delta i demokratiske prosesser i skolen. Læreren og skolen er demokratiske i sin tilnærming. Medvirke til egen hverdag.

Tabell 3: Opplæringsstrategi – om, for, gjennom (Stray, 2011, s. 107).

4: Resultater og diskusjon

Jeg har strukturert denne delen av oppgaven på den måten, at jeg går gjennom de ulike delspørsmålene og idealtypene hver for seg. Til slutt vil jeg komme med noen hovedpoeng.

Fire fortolkningsdimensjoner for demokratiet

Demokratiet som felles verdigrunnlag

Store deler av *Formålet med opplæringen* kan plasseres i kategorien «Demokratiet som felles verdigrunnlag». Formål kan bety hensikten med aktiviteten eller ideen som ligger bak aktiviteten. Aktiviteten er i dette tilfelle opplæringen. Det at man kan plassere formålet med opplæringen i denne kategorien vil kunne fortelle oss at derfor hele demokratiopplæringen har som hensikt å forfekte demokratiet som et felles verdigrunnlag. En annen grunn til at man kan plassere formålsparagrafen i denne kategorien er at formålet omhandler skolens verdigrunnlag, og ordlyden i denne typen formuleringer derfor vil plassere den der. Deler av formuleringen i *Formålet med opplæringen* kan plasseres i kategorien «Demokratiet som aktiv deltakelse». Disse går jeg gjennom under senere i oppgaven.

En utvidet felles referanseramme

Jeg har valgt å se på de tre første avsnittene under ett og gjengi disse, da jeg mener de tydelig viser hvordan formålsparagrafen kan plasseres i denne kategorien.

Opplæringa i skole og lærebedrift skal, i samarbeid og forståing med heimen, opne dører mot verda og framtida og gi elevane og lærlingane historisk og kulturell innsikt og forankring.

Opplæringa skal byggje på grunnleggjande verdiar i kristen og humanistisk arv og tradisjon, slik som respekt for menneskeverdet og naturen, på åndsfridom, nestekjærleik, tilgjeving, likeverd og solidaritet, verdiar som òg kjem til uttrykk i ulike religionar og livssyn og som er forankra i menneskerettane.

Opplæringa skal bidra til å utvide kjennskapen til og forståinga av den nasjonale kulturarven og vår felles internasjonale kulturtradisjon. (Utdanningsforbundet, 2018, s. 4).

Her skal skolen åpne dører mot verden og framtiden. Elevene skal ha historisk og kulturell innsikt og forankring, samtidig som de skal få forståelse for den nasjonale kulturarven og den internasjonale kulturtradisjonen. Her knyttes det nasjonale til det internasjonale, og de felles referanserammene som skal danne grunnlaget for fellesskapet er ikke lenger bare norske, men internasjonale og flerkulturelle (Stray, 2011, s. 86). Opplæringen skal også bygge på de grunnleggende verdiene som man kan finne i humanistisk og kristen tradisjon. Disse

verdiene finner man også i andre religioner og livssyn. Dette gjør at de referanserammene som skal være felles, vil gjelde flere. Etersom den norske skolen ikke lenger bare består av etniske norske nordmenn med en kristen bakgrunn, gjør denne formuleringen at flere får plass og den inkluderer flere livssyn. Verdier som respekt for menneskeverdet, likeverd og solidaritet er forankret i menneskerettigheten. Det å poengtere at disse verdiene er forankret i menneskerettighetene gjør at de verdiene som vi anser som viktige ikke lenger er norske verdier, men universale menneskerettigheter som gjelder alle mennesker, uansett bakgrunn.

Likestilling og vitenskapelig tenkemåte

«Opplæringa skal gi innsikt i kulturelt mangfold og vise respekt for den enskildes overtyding. Ho skal fremje demokrati, likestilling og vitenskapleg tenkjemåte» ((Utdanningsforbundet, 2018, s. 4). Stray diskuterer hvordan vi skal tolke begrepene likestilling og vitenskapelig tenkemåte i denne sammenhengen. Hun mener vi bør tolke likestillingsbegrepet som respekt for det som er annerledes, og ikke som likestilling mellom kjønnene (Stray, 2011, s. 86). Det å respektere ulikhet er en forutsetning for demokratiet, ettersom likeverd og det faktum at for at et demokrati skal fungere må alle få være med å styre, uansett hvem de er.

Stray mener vi bør forstå vitenskapelig tenkemåte som en «tenkemåte som er begrunnet i lover og regler» (Stray, 2011, s. 87). Disse lovene og reglene må være rasjonelt og empirisk begrunnet, slik som menneskerettighetene (Stray, 2011, s. 87). Alt dette handler om verdier som legger grunnlaget for demokratiet, og jeg har derfor plassert dette i kategorien demokratiet som felles verdigrunnlag.

Vaksine mot diskriminering

«Skolen og lærebedrifta skal møte elevane og lærlingane med tillit, respekt og krav og gi dei utfordringar som fremjar danning og lærelyst. Alle former for diskriminering skal motarbeidast» (Utdanningsforbundet, 2018, s. 4). Her skal skolen fremme demokratiske verdier i sitt møte med elevene. Alle former for diskriminering skal motarbeides, og skal dermed demokratiet her fungere som en vaksine mot diskriminering? Dersom man klarer å danne et felles verdigrunnlag som bygger på demokratiske verdier som for eksempel likeverd og respekt, vil man kanskje kunne motarbeide diskriminering. Demokratiet som grunnlag for et felles verdisett skal dermed kunne bekjempe diskriminering.

Demokratiet som aktiv deltakelse

Medansvar

Et av avsnittene i formålsparagrafen kan plasseres i kategorien «Demokratiet som aktiv deltakelse». «Elevane og lærlingane skal lære å tenkje kritisk og handle etisk og miljøbevisst. Dei skal ha medansvar og rett til medverknad» (Utdanningsforbundet, 2018, s. 4). Kritisk tenkning og etisk bevissthet er ferdigheter som man må inneha dersom man skal være en

aktiv deltaker i det demokratiske samfunnet. Begrepet medansvar er et begrep som stiller store krav til elevene. De skal stå ansvarlig for sin egen hverdag, og dette krever aktiv deltakelse. Både for å vite hvordan man kan påvirke, men også for å vite hva de skal påvirke. Elevene skal ha rett til medvirkning, men for å benytte seg av denne retten må de ha ferdigheter som gjør dem i stand til det.

Demokratiet som statsform med folkestyre og demokratiet som rettigheter og rettstat

Det representative demokratiet

Det tverrfaglige temaet *Demokrati og medborgerskap* omhandler mye av det som er sentralt ved det representative demokratiet, og dermed også de to fortolkningsdimensjonene; *Demokratiet som statsform med folkestyre* og *Demokratiet som rettigheter og rettstat*. Her står det blant annet at elevene skal få innsikt i at demokratiet har ulike former og uttrykk, kjenne til flertallets rett og mindretallets rettigheter (Utdanningsforbundet, 2018, s. 20). I kapittelet om demokrati og medvirkning i skolens verdigrunnlag er også disse fortolkningsdimensjonene sentrale. Elevene skal kjenne til demokratiets spilleregler, vite at en av demokratiets forutsetninger er at alle har like rettigheter og skal ha like muligheter til å delta i beslutningsprosesser (Utdanningsforbundet, 2018, s. 14).

Selv om disse forståelsene for demokratibegrepet er tilstede i deler av læreplanen er det ikke disse som vektet tyngst eller prioriteres høyest, det er det de to andre fortolkningsdimensjonene som blir, altså det såkalte *levde demokratiet*.

Demokratisk medborgerskap

En tykk medborgerrolle

Dersom vi går gjennom punktene for idealtypene tynt medborgerskap og tykt medborgerskap, ser vi at forståelsen for medborgerskapet i Den overordnede delen av læreplanen kan kategoriseres som et tykt medborgerskap. Først og fremst kan man si at medborgerrollen er tykk fordi skolen formidler verdier, ikke bare kunnskaper. Opplæringen skal bygge på verdier som respekt for menneskeverdet, solidaritet, likestilling og åndsfrihet, for å nevne noen (Utdanningsforbundet, 2018, s. 4). Dette er verdier som er forankret i menneskerettighetene. Elevene har rett på medvirkning, men det stilles også krav til medansvar (Utdanningsforbundet, 2018, s. 4). Dette betyr at rettigheter og forpliktelser er sidestilt. For å kunne få lov til å påvirke egen hverdag, forventes det også at elevene tar ansvar.

«Skolen skal stimulere elevene til å bli aktive medborgere, og gi dem kompetanse til å delta i videreutviklingen av demokratiet i Norge» (Utdanningsforbundet, 2018, s. 14). Dette er et eksempel, av flere, på formuleringer som fremmer ideen om et aktivt individ.

«Gjennom arbeid med temaet demokrati og medborgerskap skal elevene forstå sammenhengen mellom individets rettigheter og plikter» (Utdanningsforbundet, 2018, s. 14). Dette viser at elevene skal være klar over sine rettigheter, men de skal også vite hvilke plikter disse rettighetene medfører. Elevene skal også lære at individet har rett til å delta, men de skal på samme tid forstå at «samfunnet er avhengig av at borgerne bruker rettighetene til politisk deltakelse og utforming av det sivile samfunnet» (Utdanningsforbundet, 2018, s. 14). Dette vitner om en gjensidig avhengighet mellom individet og fellesskapet.

Homogenitet i befolkningen

Jeg har skrevet om en *utvidet felles referanseramme* under fire fortolkningsdimensjoner for demokratiet. Jeg mener dette er relevant også her. Ved å utvide hva man kaller for de felles referanserammene *gjør* man plass til flere mennesker med ulik bakgrunn eller forutsetninger. Dette *gjør* at flere får plass i fellesskapet, og dette er nødvendig i en flerkulturell skole. Dersom skolen skal danne og utdanne alle sine elever må skolen tilpasse seg elevgruppen sin.

En aktiv og opplyst medborger

Jeg mener det er tydelig at idealet er en aktiv og informert medborger som bidrar og deltar i demokratiske fellesskapet. Grunnen til dette kan være at man lenge har vært enige om at et demokratisk styre bare er mulig dersom innbyggerne er opplyste, har kunnskap om hvordan de kan delta og ferdighetene for å delta. I mellomkrigstiden var det flere demokratiske samfunn som bukket under for fascistiske regimer. Etter andre verdenskrig kom man frem til at skolen måtte intensivere sitt arbeid med å danne elever til demokratisk dannelse (Aarre & Børhaug & Christophersen, 2014, s. 257). Dersom medborgerne er opplyste og aktivt demokratiske borgere vil sannsynligheten være mindre for at fascistiske eller udemokratiske styrever får feste.

Opplæringsstrategier

Jeg diskuterer de ulike idealtypene hver for seg.

Opplæring om demokratiet

I verken *Formålet med opplæringen* eller skolens verdigrunnlag *Demokrati og medvirkning* er det mye som vitner om denne strategien for demokratiopplæring. I det tverrfaglige temaet *Demokrati og medborgerskap* derimot kan man finne en rekke eksempler. «Demokrati og medborgerskap som tverrfaglig tema i skolen skal gi elevene kunnskap om demokratiets forutsetninger, verdier og spilleregler» (Utdanningsforbundet, 2018, s. 14). Selv om skolen skal gi elevene kunnskap om demokratiets verdier, handler det fortsatt om kunnskap *om* verdiene, ikke at disse verdiene skal internaliseres eller føre til noe annet enn kunnskap.

«De skal få innsikt i at demokratiet har ulike former og uttrykk» (Utdanningsforbundet, 2018, s. 14). Her skal de lære om ulike former for demokrati, at ulike forståelser av begreper fører til ulik organisering av folkestyret. Elevene skal også lære om individets rettigheter og plikter. De skal lære om muligheter for å delta og at samfunnet er avhengig av politisk deltakelse (Utdanningsforbundet, 2018, s. 14). Dette er kunnskap som er relevant for å kunne bli aktive deltakere, men det er en tilnærming hvor man har opplæring om demokratiet. Man kan selvsagt hevde at kunnskaper om demokratiets, dets spilleregler og arenaer er en forutsetning for å kunne delta, men vi befinner oss med dette på det laveste nivået innen demokratiopplæring (Stray, 2011, s. 107).

Jeg stiller meg undrende til hvorfor det tverrfaglige temaet i så stor grad dreier seg om demokratiopplæring om demokratiet. Dette tverrfaglige temaet er en del av den overordnede delen som skal gjennomsyre resten av opplæringen, og man ville kunne dekke dette nivået i de fagspesifikke fagplanene.

Opplæring for demokratisk dannelse

Formålet med opplæringen forteller om ulike verdier som skolen skal fremme og opplæringen skal bygge på. Disse verdiene, som likestilling, likeverd, solidaritet, respekt for kulturelt mangfold og ytringsfrihet, vil jeg klassifisere som demokratiske verdier, demokratiske verdier som er forankret i menneskerettighetene. Dersom opplæringen bygger på og skal fremme et sett med verdier som er forutsetninger for demokratiet vil vi de facto utdanne elever for demokratiet. Man håper å internalisere disse verdiene i elevene, slik at de kan dra ut i verden og framtiden og mestre livene sine.

Ved at opplæringen skal fremme demokratiet blir demokratimandatet et imperativ (Stray, 2011, s. 86). En imperativ uttrykker en befaling, skolen *skal* fremme demokratiet og utdanne elever til å bli demokratiske borgere. Denne strategien har et klart nytteaspekt. Samfunnet vil tjene på å ha fremtidige voksne som er demokratiske medborgere.

Man forventer at elevene skal kunne utvikle og vedlikeholde demokratiet. En av de klareste formuleringene som vitner om opplæring for demokratisk dannelse er fra det tverrfaglige temaet *Demokrati og medborgerskap*, «Skolen skal stimulere elevene til å bli aktive medborgere, og gi dem kompetanse til å delta i videreutviklingen av demokratiet i Norge» (Utdanningsforbundet, 2018, s. 14). Det faktum at man vil at elever skal kunne videreutvikle demokratiet understreker nytteaspektet. Samfunnet tjener på å utdanne fremtidige medborgere med gode kunnskaper, ferdigheter og holdninger.

Opplæring gjennom aktiv demokratisk deltakelse

Skolen skal være et sted der barn og unge opplever demokrati i praksis. Elevene skal få erfare at de blir lyttet til i hverdagen, at de har reell innflytelse, og at de kan påvirke det som angår

dem. De skal få erfaring med og praktisere ulike former for demokratisk deltakelse og medvirkning, både i det daglige arbeidet i fagene og gjennom for eksempel elevråd og andre rådsorganer. Dialogen mellom lærer og elev, og mellom skole og hjem, må være basert på gjensidig respekt. Når elevenes stemme blir hørt i skolen, opplever de hvordan de selv kan ta egne bevisste valg. Slike erfaringer har verdi her og nå, og forbereder elevene på å bli ansvarlige samfunnsborgere. (Utdanningsforbundet, 2018, s. 9).

Dette er det beste eksempelet på opplæringsstrategien *opplæring gjennom aktiv demokratisk deltakelse*. Denne formuleringen er hentet fra skolens verdigrunnlag og kapitlet om Demokrati og medvirkning. Her forventes det mye av skolen. Skolens møte med elevene og hjemmet skal være demokratisk i sin tilnærming. Dette betyr at skolen og lærerne i sin praksis skal vise og fremme demokratiske verdier. Elevene skal få oppleve at de blir lyttet til, at de kan påvirke egen hverdag og faktisk har reel innflytelse på det som angår dem (Utdanningsforbundet, 2018, s. 9). Og det er mye som angår dem. Dette kan innebefatte at elevene får innflytelse på hva som skal læres og hvordan det skal læres, når de skal være på skolen, hvilket utstyr skolen skal kjøpe inn, om skolen skal være miljøvennlig, eller hvordan trivselsutfordringer på skolen skal løses.

Elevene skal få praktisere demokratisk deltakelse og medvirkning. Her nevnes elevråd og andre rådsorganer. I praksis har jeg sett eksempler på skoler hvor elevene deltok i mobbekomiteer eller trivselskomiteer. Disse komiteene skulle forsøke å løse problemer mellom elever på en demokratisk måte, jobbe for et bedre skolemiljø og arbeide mot ensomheten og andre utfordringer elevene måtte ha. Dette er et eksempel på måter man kan arbeide med demokratisk deltakelse i skolen.

Elevene skal få kjenne på kroppen hvordan det er å bidra og delta i demokratiske fellesskap. Dette skal gjøre dem i stand til å ta informerte og bevisste valg. Det legges vekt på at denne typen erfaringer har en verdi i elevenes liv her og nå, men også i fremtiden.

5: Avslutning

Oppsummering

Med denne oppgaven har jeg forsøkt å gå dypere inn i temaet demokrati og medborgerskap slik det presenteres i Den overordnede del av læreplanen. Med problemstillingen; *Hvordan skal man forstå demokratibegrepet slik det er brukt i den overordnede delen av læreplanen?* Har målsetningen vært å tolke og forstå hvilket syn på demokratiet og medborgerrollen som fremgår i læreplanen. Jeg har strukturert arbeidet mitt ved å dele problemstillingen inn i delspørsmålene; *Hvilken fortolkning av demokratibegrepet ligger til grunn i den overordnede del av læreplanen? Hvordan skal medborgerrollen forstås? Hvilken opplæringsstrategi legges det opp til for demokratiopplæringen?* Jeg har tatt i bruk tekstanalyse med vekt på ideer, og benyttet meg av idealtyper for å forsøke å besvare disse spørsmålene. Jeg har skissert opp idealtyper for de tre delspørsmålene og forsøkt å plassere demokratibegrepet, medborgerrollen og læringsstrategiene som kommer til syne i læreplanen inn i disse.

Konklusjon

Det jeg har kommet frem til er ikke et klart og tydelig svar. Svarene og tolkningene man kan finne i Overordnet del av læreplanen er mindre konkrete og ensbetydende enn man kanskje hadde håpet. Temaet demokrati inneholder svært mye. Det er snakk om både kunnskaper, ferdigheter, holdninger og verdier. Alt dette pakkes inn i ett og samme tema. I tillegg er det svært nyansert. Det er klart at mitt valg av metode, med idealtyper, ikke så lett lar ser nyansere, og det skal de heller ikke, men selv med romslige kategorier og idealtyper lar ikke demokratibegrepet i læreplanen seg defineres eller tolkes på en, ei heller et par måter. Det rommer så mye mer. Det er også dette som blir min lille kritikk av Overordnet del.

Man forsøker å dekke så mye, kunnskap, ferdigheter, holdninger og verdier, og kanskje er det en nødvendighet. Det å skulle bli en dannet demokratisk medborger i dag krever mye, og kanskje kreves det enda mer i fremtiden. Men dette betyr også at hviler mye ansvar på lærernes skuldre. Tolkningen av demokratibegrepet, medborgerrollen og hvilke perspektiver som skal få mer plass enn andre blir opp til læreren å bedømme.

Jeg vil likevel trekke frem tre momenter som står tydelig fram i Den overordnede del av læreplanen. Jeg har valgt å kalle disse for *Et utvidet «vi», Tykt medborgerskap og Opplæring for og gjennom demokratisk dannelse.*

Et utvidet «vi»

Overordnet del er tydelig i sitt forsøkt på å utvide de felles referanserammene slik at de skal gjelde for enda flere. Med en forankring i menneskerettighetene og med formuleringer som viser at de «norske verdiene» er å finne i andre religioner og livssyn, trekker man linjer utover det norske. Dette gjør at et større mangfold av elever vil kunne ha de samme

referanserammene. Man utvider «vi-et» i takt med at samfunnet og skolen blir mer mangfoldig. Dette er et forsøk på å skape større rom i det vi definerer som «vi». Et flerkulturelt og mangfoldig samfunn lar seg ikke definere så lett, men dersom identiteten blir en demokratisk identitet vil det være plass til flere.

Tykt medborgerskap

Idealet er helt åpenbart et tykt medborgerskap. Medborgerskapsforståelsen er helt klart det som er mest tydelig i læreplanen, og alle deler av Den overordnede del forfekter det samme medborgeridealet. Skolen skal fremme verdier og skape oppslutning omkring demokratiet. Det rettes fokus mot et aktivt individ som står i et gjensidig avhengighetsforhold til samfunnet. Det handlende individet er en ansvarlig borger som tar ansvar.

Opplæring for og gjennom demokratisk deltakelse

Overordnet del legger først og fremst opp til opplæring for og gjennom demokratisk deltakelse. Hovedfokuset ser ut til å ligge på opplæring for demokratisk dannelse, men de formuleringer om opplæring gjennom demokratisk deltakelse inneholder så mye at dette også bør vektes. Denne strategien henger sammen med hvordan man definerer demokratiet og medborgerrollen. Ettersom idealet er et tykt medborgerskap hvor individet aktivt deltar, vil den mest hensiktsmessige opplæringsstrategien være en strategi som oppfordrer til deltakelse og som trener elevene i deltakelse, altså opplæring for og gjennom demokratisk deltakelse.

Litteraturliste

Aarre, T. & Børhaug, K. & Christophersen, J. (2014). *Introduksjon til samfunnskunnskap* (3. utg.). Oslo: Det Norske Samlaget

Brattberg, Ø. (2014). *Tekstanalyse for samfunnsvitere*. Oslo: Cappelen Damm.

Koritzinsky, T. (2014). *Samfunnskunnskap – fagdidaktisk innføring* (4. utg.). Oslo: Universitetsforlaget.

Stray, J.H. (2011). *Demokrati på timeplanen*. Bergen: Fagbokforlaget.

Solhaug, T. & Børhaug, K. (2012). *Skolen i demokratiet – demokratiet i skolen*. Oslo: Universitetsforlaget.

Christoffersen, L. & Johansessen, A. (2012). *Forskningsmetoder for lærerutdanningene*. Oslo: Abstrakt Forlag.

Breivega, K.M.R & Rangnes, T.E (red.). (2019). *Demokratisk danning i skolen*.
<https://doi.org/10.18261/9788215031637-2019-00>

Kunnskapsdepartementet. (2015 – 2016). *Fag – Fordypning – Forståelse: En fornyelse av Kunnskapsløftet* (Meld. St. 18 (2015 -2016)). Oslo: Kunnskapsdepartementet.

NOU 2015: 8. (2015). *Fremtidens skole, fornyelse av fag og kompetanser*. Oslo: Kunnskapsdepartementet

Kunnskapsdepartementet. (2018). *Overordnet del av læreplanverket*. Hentet fra
<https://www.udir.no/laring-og-trivsel/lareplanverket/overordnet-del/>

Opplæringslova. (1998). Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (LOV-2019-06-21-60). Hentet fra https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-61/KAPITTEL_1